FENOMENUL MIGRAȚIEI DE REVENIRE ÎN REPUBLICA MOLDOVA ȘI SISTEMUL DE GRANTURI ACORDATE MIGRANȚILOR PENTRU DEZVOLTAREA AFACERII

ZAHARIA Virginia
dr., conf. univ., Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea de Drept,
Departamentul de Drept Internațional și European
Universitatea Cooperatist-Comercială din Moldova
virginica.zaharia@yahoo.com
ORCID: 0000-0002-4822-026X

POZNEACOVA Veronica
Specialist Departamentul de Relații Internaționale, Oficiul Proiecte și Granturi
Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea de Drept
veronicapozneacova@mail.com
ORCID: 0000-0003-0762-5049

Rezumat: *După proclamarea suveranității și a independenței, Republica Moldova s-a confruntat cu exodul fenomenului migrației cetățenilor peste hotarele țării. Emigrarea forței de muncă a afectat economia. Treptat imigranții au început să revină în țara lor de origine, fenomenul cunoscut sub denumire de "migrație de revenire". În cadrul studiului dat ne propunem să analizăm tipurile migrației și semnificația acestui fenomen în epoca contemporană. Vom examina specificul migrației de revenire, factorii, care determină emigrarea cetățenilor, cât și politicile de subsidii și granturi acordate migranților reveniți și familiilor acestora cu scopul dezvoltării afacerii. Considerăm oportun să determinăm specificul, condițiile acordării granturilor și domeniile de finanțare în cadrul proiectelor de subsidii acordate de către Guvern. De asemenea, vom stabili particularitățile Programului național de stimulare a revenirilor și facilitare a (re)integrării cetățenilor Republicii Moldova implicați în procesul de migrație pentru anii 2022 – 2026 și impactul acestuia asupra fenomenului migrației de revenire.*

Cuvinte-cheie*: economie, migrație, granturi, agricultura, afacere.*

Abstract: *After the proclamation of sovereignty and independence, the Republic of Moldova faced the exodus of citizens' migration abroad. Emigration of labor affected the economy. Gradually immigrants began to return to their country of origin, the phenomenon known as "return migration". In this study we analyze the types of migration and the significance of this phenomenon in the contemporary era. We examine the specific aspects of the return migration, the factors that determine the emigration of citizens, as well as the policies of subsidies and grants provided to returned migrants and their families for the business development. We determine the conditions for grant provision and the areas of financing within the projects of subsidies accorded by the government. Also, we establish the particularities of the national program adopted for the migrants' stimulation to return to the country of origin and facilitate the (re)integration of the citizens of the Republic of Moldova involved in the migration process for the years 2022 – 2026 and its impact on the phenomenon of return migration.*

Keywords: *economy, migration, grants, agriculture, business.*

JEL: K37

1. Introducere

Circulația internațională a persoanelor a devenit o trăsătură indispensabilă a vieții moderne, iar migrația a devenit, prin urmare, o parte integrantă a fenomenului globalizării, prin prisma căruia este abordată ca una din provocările majore ale lumii noi [24, p.141-144]. Marile transformări ale lumii

contemporane şi deschiderile spre noi sfere de interese și influențe au condus la crearea unor multiple zone şi chiar regiuni de instabilitate pe întreg mapamondul, cu implicații deosebite în ceea ce privește realizarea securităţii în plan local, regional şi chiar mondial. Principalele cauze de instabilitate decurg din dificultăţile economico-sociale şi politice ale statelor în curs de dezvoltare şi în mod special ale celor subdezvoltate. Acest aspect conduce inevitabil la amplificarea fenomenului migraţiei din zonele cu probleme către ţările dezvoltate şi nu de puţine ori îmbracă forma migraţiei ilegale. Pe lângă aspectul menţionat, mai există și altele – perpetuarea unor tensiuni și conflicte de ordin etnic, rasial sau religios care, la fel ca şi primul, sunt generatoare de migraţie [27, p.202-207].

Ca semnificație istorică şi actuală migrația include totalitatea fenomenelor (de invazie, colonizare, migrație propriu-zisă) care au contribuit la răspândirea şi concentrarea populației pe glob. Migrația în esență din engleză constituie „călătoria pe jos" sau „rătăcirea", reprezentând o componentă indispensabilă a existenței umane [12, p.514-522].

În literatura de specialitate nu există o definiție unanim recunoscută a conceptului de migrație. Cercetătoarea Iudina T.N. a definit migrația ca fiind deplasarea populației peste hotarele țării sau în alte unități administrativ-teritoriale, care este asociată cu o schimbare a reședinței, a locului de muncă, de studiu, a cetățeniei [30, p.230]. În dicționarul explicativ al limbii române migrație este definită ca deplasarea în masă a unor triburi sau a unor populații de pe un teritoriu pe altul, determinată de factori economici, sociali, politici sau naturali (dex: migrație) [10]. Cercetătorul Râbacovschi L.L. a remarcat faptul că natura migrației teritoriale poate fi caracterizată prin faptul că acesta se manifestă anume prin deplasarea în spațiu a persoanei, fie în cadrul unei unități administrativ teritoriale, fie dintr-o unitate administrativ-teritorială în altă sau chiar dintr-un stat în altul. O caracteristică importantă a migrației se rezumă la faptul că orice deplasări, cât de importante n-ar fi ele, nu reprezintă o necesitate a speciei umane, fiind doar o posibilitate de realizare a necesităților, care nu sunt vitale, de exemplu, angajarea în câmpul muncii, îmbunătățirea condițiilor materiale, etc. [29, p.78-83]. Migrația mai poate fi definită ca o mișcare generală a oamenilor care își părăsesc locul de trai pentru a căuta o viață mai bună sau pentru că sunt forțați să o facă [21].

Trebuie să remarcăm definirea următoarelor categorii de migrație: imigrație și emigrație; migrație de muncă și migrație intelectuală, migrație legală și cea ilegală. Conceptul imigrației descrie acțiunea de a imigra și rezultatul ei; stabilire persoanei într-o țară străină, părăsind țara de origine. (dex: imigrare) [9]. Imigrația semnifică fenomenul plecării cetățenilor din state cu scopul stabilirii cu trai într-un alt stat. Emigrația descrie un fenomen a plecării persoanei din patrie pentru a se stabili (definitiv sau temporar) în altă țară, a se expatria. (dex: emigrare) [8]. Diferență între imigrație și emigrație constă în faptul că emigrație precedează imigrație. Cu alte cuvinte, emigrație semnifică părăsirea statului de reședință, iar imigrație se referă la stabilirea cu reședință într-un alt stat.

Alt tip de migrațiune reprezintă migrația ilegală, acesta definind migrarea persoanelor într-o țară cu încălcarea legilor de imigrare din acea țară sau menținerea rezidenței fără dreptul legal de a trăi în acea țară. Imigrația ilegală tinde să fie în creștere financiară, de la țările mai sărace la cele mai bogate. Din contra, migrațiunea legală descrie situația imigrării unei persoane peste hotarele țării cu obținerea actelor prevăzute de către legislație în vigoare în țară de destinație.

Referidu-ne la conceptul migrației de revenire, trebuie să remarcăm faptul că acesta descrie fenomenul reîntoarcerii imigranților în țara de origine a lor. În viziunea cercetătorilor Călin, Romelia; Umbreș, Gabriel Radu migrația de revenire poate fi înțeleasă în condiţiile în care sunt cunoscute cauzele emigrării, fie cele economice, politice, de reîntregire familială sau de altă natură. Înțelegând cauzele migrării, pot fi înțelese și motivele de reîntoarcere în țară de origine. Migrantul poate reveni fie voluntar, prin proprie hotărâre, fie forţat de anumite împrejurări. În acest sens, conceptul de migraţie de revenire internațională este definită în funcţie de condiţiile care au impus revenirea: revenire voluntară, care reprezintă plecarea asistată sau independentă spre ţara de origine; revenire bazată pe o hotărâre a migrantului (revenire la alegere), care reprezintă actul de revenire având la bază dorinţa liberă a migrantului de a reveni, fiind diferită de cea voluntară; revenire forţată, care reprezintă revenirea

obligatorie a migrantului în ţara de origine ca rezultat al unei acţiuni administrative sau juridice adoptate de autorităţile publice de la destinaţie, la cererea de înlăturare a persoanei de pe teritoriul ţării de destinaţie; expulzarea, care este procedura administrativă sau juridică de înlăturare cu forţa a unei persoane în afara teritoriului naţional [6, p.161].

Migrația forței de muncă reprezintă un alt tip de migrațiune, care poate fi definită ca emigrarea temporară în altă țară cu scopul generării veniturilor și cu speranța întoarcerii în țară de origine [5, p.69-78]. Migraţia forţei de muncă mai poate fi definită ca fiind un tip de migraţie în cadrul căruia lucrătorii își exercită dreptul de a-și alege locul de muncă și de ședere [15]. Pe parcurs, muncitorii migranţi pot decide să se stabilească permanent în țară de muncă. Totuși migrația forței de muncă nu vizează stabilirea unei reședințe noi, ci generarea veniturilor peste hotare. Aceasta este baza pentru definiția adoptată de Organizația Internațională a Muncii (OIM), conform căreia "*muncitorii migranţi sunt persoanele cărora le este permisă angajarea în activitatea economică în altă țară decât cea de origine*" [5, p.69-78]. Fenomenul migrației intelectuale este interconex cu cel al migrației de muncă și descrie emigrare specialiștilor în diferite domenii cu scopul angajării ulterioare peste hotarele țării.

Fenomenul emigrației forței de muncă peste hotare este un proces extrem de pronunțat pentru Republica Moldova, acesta a apărut cu trăsăturile lui actuale imediat după destrămarea URSS cu toate efectele economice, politice și sociale care au urmat [27, p.202-207]. Sub influența condițiilor economice deprimante ale tranziției în societatea moldovenească au avut loc multiple schimbări. Unul dintre cele mai semnificative fenomene care a luat amploare în Republica Moldova începând din 1991 şi care a avut numeroase repercusiuni asupra întregii națiuni a fost emigrarea masivă a populației [28, p.75-79].

Amploarea cea mai mare a emigrației s-a atins deja în secolul XX și s-ar părea ca până la momentul actual tendințele imigraționiste rămân a fi stabile și chiar în creștere [27, p.202-207]. Restructurarea economiei naționale în urma tranziției la economia de piață, întreprinsă la sfârșitul anilor 1980 și începutul anilor 1990, înrăutățirea bruscă a situației social-economice în țară, sărăcirea populației etc., a condus la intensificarea proceselor imigraționiste cu accentul pe deplasările în masă în căutarea unui loc de muncă, mai cu seamă a unei părți impunătoare din populația rurală, inclusiv cea tânără, dacă nu în exteriorul țării, atunci, cel puțin, de la sate spre orașe [26, p.82-90].

Printre cauzele migrației, care au determinat creșterea emigrației cetățenilor moldoveni se numără: criza economică și scăderea producerii, inflația, șomajul structural, micșorarea cheltuielilor din sfera socială, neachitarea sistematică a salariilor. Migrarea duce la multiple probleme legate de plasarea și mișcarea forței de muncă, lezarea drepturilor umane ale cetățenilor noștri aflați peste hotare, pătrunderea ilegală în țară a străinilor, tranzitarea ilegală a teritoriului Republicii Moldova, traficul ilegal de ființe umane, înrăutățirea situației criminogene [27, p.202-207].

În ultimul timp, s-a înregistrat o creștere a fluxurilor emigraţionale, care reprezintă o problemă pentru managementul emigrației [24, p.141-144]. O mare parte a cetățenilor, fiind lipsită de posibilitatea de a fi angajată cu un salariu decent, pentru a-și satisface necesitățile cu venitul din activitatea economică, ia calea migrației în vederea căutării unui loc de muncă. Această deplasare a forței de muncă este văzută drept o soluție de rezolvare a mai multor probleme, dar înainte de toate urmărindu-se asigurarea unui trai decent și a unei calități mai bune de viață, sănătate, educație etc. [26, p.82-90]. În plus, din cauza situației social-economice, dar și datorită poziției sale geografice, Republica Moldova a devenit nu numai o țară de origine, dar și de tranzit pentru mulți migrați [24, p.141-144].

Costurile sociale ale emigrației au fost inacceptabil de înalte, impactul asupra forței de muncă a fost negativ, iar nivelul transferurilor – lipsit de viabilitate [28, p.75-79]. Potrivit Băncii Mondiale, din punct de vedere al raportului dintre remitențe și PIB, în 2017, Republica Moldova ocupă locul 7 în lume (20,16%) [21].

Emigrația externă în masă a creat probleme sociale grave în Republica Moldova, inclusiv problema creșterii copiilor în familii separate și creșterea presiunii demografice. 146 mii de copii (circa 14% dintre numărul total al copiilor), au unul sau ambii părinți în străinătate. Aproximativ 135 mii de cupluri

căsătorite, de cele mai multe ori, sunt separate datorită emigrației unuia dintre parteneri. Datorită ratelor scăzute ale natalității și nivelurilor ridicate de emigrare, rata de îmbătrânire în Moldova a crescut cu 4,5 puncte procentuale, de la 13,2% în 2006 la 17,7% în 2018. Criza demografică și intensificarea proceselor de îmbătrânire amenință sustenabilitatea sistemului de pensii și au un impact negativ asupra formării pieței forței de muncă [21].

Mișcarea migratorie afectează atât numărul, populației cât și structurile sale după caracteristici socio-demografice (sex, vârstă), cât și după caracteristici socio-profesionale, etnice, nivel de instrucție, rezidență etc., procese care influențează și structurile instituționale dintr-o societate fie cea de plecare, fie cea de sosire. Astfel consecințele migrației se manifestă în trei direcții: asupra societății de ieșire, asupra societății de destinație și asupra populației migrante [12, p.514-522].

2. Revizuirea literaturii

În acest studiu am analizat cercetările în domeniul migrației și a migrației de revenire elaborate de doctrinari printre care: Rusu Rodica, Stratulat Alexandru, Gribincea Tatiana, Ţău Nicolae, Savelieva Galina, Cotelnic Vera, Branașco Natalia, Filip Nelli. Am examinat sub prisma critică cadrul normativ existent, în special Programul național de stimulare a revenirilor și facilitare a (re)integrării cetățenilor Republicii Moldova implicaţi în procesul de migraţie pentru anii 2022 – 2026. Am analizat principalele Hotărâri ale Guvernului, regulamente și ordine, care se referă la acordarea granturilor și a subsidiilor guvernamentale migranților, printre care: Hotărârea de Guvern Nr. 507 din 30-05-2018 pentru aprobarea Regulamentului privind condițiile și procedura de acordare a subvențiilor în avans pentru proiectele start-up din Fondul național de dezvoltare a agriculturii și mediului rural; Ordinul nr.95 din 30 mai 2022 cu privire la lansarea apelului VIII de depunere a cererilor. Am cercetat condițiile de eligibilitate și grupul țintă pentru acordarea finanțării în cadrul Programului pilot municipal pentru tineri și migranți „Startup pentru tineri și migranți".

3. Metodologie

În prezenta cercetare am recurs la metodele fundamentale de investigație juridică, printre care menționăm metoda logică, care se bazează în linii generale pe interpretarea logică a prevederilor legislației naționale în domeniul acordării granturilor pentru migranți. De asemenea, am utilizat metoda comparativă în examinarea dezvoltării fenomenului emigrației din Republica Moldova și a realizării proiectelor de finanțare implementate de Guvern în diferite perioade. Am apelat și la metoda analitică a cercetării cu ajutorul căreia am studiat cercetările altor doctrinari în domeniul migrației și a migrației de revenire.

4. Rezultate și discuții

Republica Moldova se numără printre țările lumii care sunt cel mai afectate de procesele de emigrație externă. În prezent, nu este stabilit cu exactitate numărul cetățenilor, care au emigrat din Republica Moldova. În conformitate cu datele statistice, numărul acestora ajunge la aproximativ 567 000 [28, p.75-79]. În conformitate cu datele prezentate de către Forumul Societății Civile a Parteneriatul Estic estimează numărul de cetățeni care sunt imigranți de muncă ca fiind 1 milion de persoane, ce depășește un sfert din populația țării. Datele oficiale privind emigrarea legală sau normală sugerează emigrarea unui număr de la cinci până la nouă mii de persoane anual în perioada 1992–2003. În 2000, Departamentul Statistică și Sociologie a susținut că în străinătate lucrează legal și ilegal 234 000 de cetățeni ai Republicii Moldova [25, p.88]. În 2004, un studiu independent, efectuat de Alianța de Micro finanțare din Republica Moldova, a apreciat că între 265 și 285 mii de cetățeni ai Moldovei erau plecat peste hotare pentru a-și găsi de lucru [11, p.132], [28, p.75-79]. În conformitate cu rezultatele unui alt studiu: transferuri de bani de la cetățenii Republicii Moldova, aflați peste hotare la muncă (STHM) estimează că 398 000 de locuitori ai țării lucrează în străinătate și provin din aproximativ 315 000 gospodării casnice. Dacă este luat în considerare numărul persoanelor care se aflau în Moldova la acel moment, dar au fost peste hotare și au revenit în țară temporar, atunci contingentul emigranților se ridică la aproximativ 567 000 [28, p.75-79]. Conform datelor preliminare ale Biroului Național de Statistică (BNS), la începutul anului 2019, în Republica Moldova locuiau 2,68 milioane persoane cu reședință

obișnuită. În ultimii ani locuitorii țării au fost masiv implicați în migrația internațională, astfel, în 2017, din țară au emigrat în jur de 160 mii persoane, iar 110 mii persoane au imigrat în țară, majoritatea dintre ei fiind migrații reîntorși [3]. Atât bărbații, cât și femeile, sunt implicați în procesul migrației, însă în ultimii 2 ani au fost înregistrați mai mulți bărbați decât femei [16].

În acest context, considerăm oportun să menționăm impactul migrației asupra dezvoltării economiei țării. În 60% din totalul gospodăriilor din Moldova în care există imigranți de muncă, bunăstarea materială este în principal formată din remitențe [15]. Remitențe pot fi definite ca o sumă de bani transferată de către imigranți rudelor, care locuiesc în statul de origine. Destinația transferului, ca acesta să fie calificat ca remitență este destinația banilor, care trebuie să fie diferită de țara din care au provenit [23]. În Republica Moldova datorită transferurilor, imigrația a servit drept instrument important de supraviețuire pentru gospodăriile casnice de-a lungul anilor 1990, evitând chiar un colaps economic mai grav, și a reprezentat principalul mecanism pentru redresarea, care a început în 2000. De asemenea, transferurile au redus dependența guvernului de împrumuturile condiționate, obținând flexibilitate în politica sa macroeconomică.

Costurile sociale ale emigrației au fost inacceptabil de înalte, impactul asupra forței de muncă a fost negativ, iar nivelul transferurilor – lipsit de viabilitate [28, p.75-79]. Potrivit Băncii Mondiale, din punct de vedere al raportului dintre remitențe și PIB, în 2017, Republica Moldova ocupă locul 7 în lume (20,16%) [23].

Rezultatele studiului desfășurat în anul 2012 de către organizațiile IASCI și CIVIS reflectă o tendință de întoarcere, circa 44 mii de migranți au revenit permanent acasă, primele trei țări din care revin mai mulți emigranți sunt Federația Rusă (49%), Italia (15%) și Israel (12%). De asemenea, s-a determinat că cea mai puternică intenție de a reveni o au emigranții cu vârste mai mari, persoanele care au lăsat familia în țară și cei care au economisit suma necesară; e mai mare probabilitatea ca să revină persoanele care lucrează în agricultură, construcții și îngrijire la domiciliu, și cei care au un grad de ocupare mai scăzut. În acest context, evidențiem faptul că cetățenii reveniți aduc în țară capital financiar, noi aptitudini și experiențe, contacte personale din alte țări. În același timp, rezultatele sondajului determină două tendințe contradictorii: creșterea numărului de migranți care revin și reducerea numărului de migranți care au intenția de a reveni, mai ales din țările Uniunii Europene. Factorul cel mai important ce determină revenirea migranților este acumularea economiilor necesare, dar menționăm și influența climatului investițional și posibilităților de angajare la muncă [4, p.81-83].

În ultimul timp, s-a înregistrat o creștere a fluxurilor emigraţionale, care reprezintă o problemă pentru managementul emigrației [24, p.141-144]. O mare parte a cetățenilor, fiind lipsită de posibilitatea de a fi angajată cu un salariu decent, pentru a-şi satisface necesitățile cu venitul din activitatea economică, ia calea migrației în vederea căutării unui loc de muncă. Această deplasare a forței de muncă este văzută drept o soluție de rezolvare a mai multor probleme, dar înainte de toate urmărindu-se asigurarea unui trai decent și a unei calități mai bune de viață, sănătate, educație etc. [26, p.82-90]. De asemenea, din cauza situației social-economice, dar și datorită poziției sale geografice, Republica Moldova a devenit nu numai o țară de origine, dar și de tranzit pentru mulți migrați [24, p.141-144].

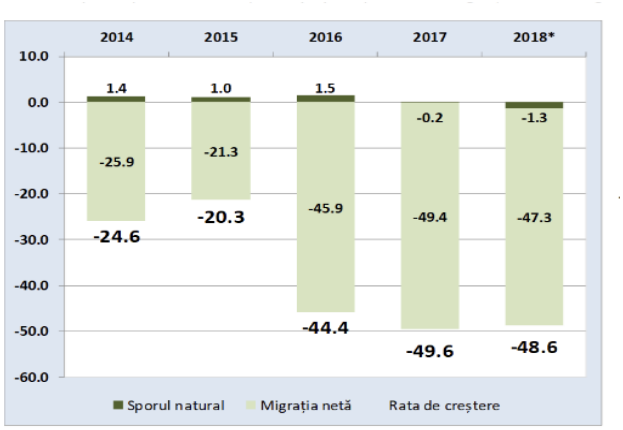
Emigrația externă în masă a creat probleme sociale grave în Republica Moldova, inclusiv problema creșterii copiilor în familii separate și creșterea presiunii demografice. 146 mii de copii (circa 14% dintre numărul total al copiilor), au unul sau ambii părinți în străinătate. Aproximativ 135 mii de cupluri căsătorite, de cele mai multe ori, sunt separate datorită emigrației unuia dintre parteneri. Datorită ratelor scăzute ale natalității și nivelurilor ridicate de emigrare, rata de îmbătrânire în Moldova a crescut cu 4,5 puncte procentuale, de la 13,2% în 2006 la 17,7% în 2018. Criza demografică și intensificarea proceselor de îmbătrânire amenință sustenabilitatea sistemului de pensii și au un impact negativ asupra formării pieței forței de muncă [23].

Mișcarea migratorie afectează atât numărul, populației cât și structurile sale după caracteristici socio-demografice (sex, vârstă), cât și după caracteristici socio-profesionale, etnice, nivel de instrucție, rezidență etc., procese care influențează și structurile instituționale dintr-o societate fie cea de plecare,

fie cea de sosire. Astfel consecințele migrației se manifestă în trei direcții: asupra societății de ieșire, asupra societății de destinație și asupra populației migrante [12, p.514-522].

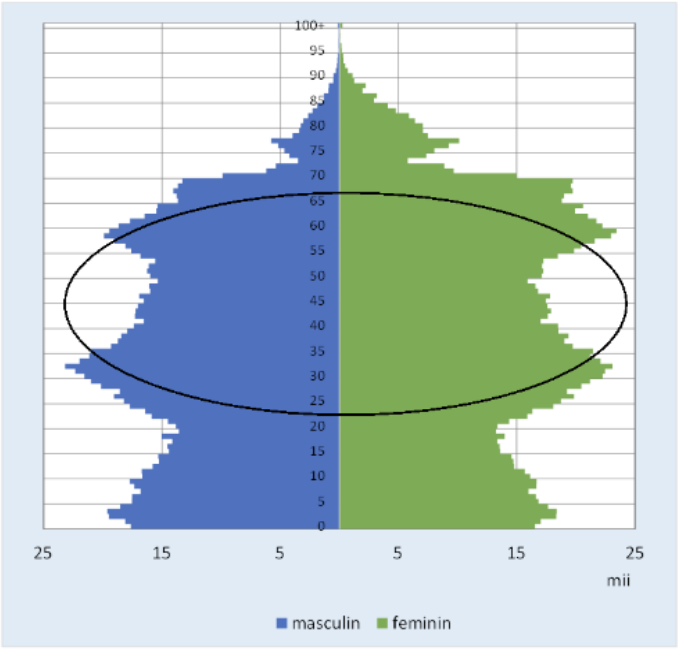
Analizând diferite surse referitor la emigrație este necesar să constatăm că există diferențe semnificative între statisticile oficiale și estimările neoficiale privind emigrația din Republica Moldova. În acest context, menționăm că motivul principal al descreșterii populației este migrația netă negativă care a crescut de la – 24,6 mii persoane în anul 2014 la – 48,6 mii persoane în 2018. Sporul natural a fost pozitiv până în 2016, devenind negativ către anul 2018, însă contribuția acestui indicator la descreșterea populației este nesemnificativă [16]. (Schema 1).

Schema 1. Componentele creșterii populației 2014-2018.

Piramida populației pentru 2019 denotă clar un model de micșorare a populației la vârstele de 30-54 ani, ceea ce reflectă efectul cumulativ al ratelor migrației nete negative pentru adulții tineri din ultimele decenii. Micșorarea numărului de copii de asemenea poate fi explicată prin emigrarea cohortelor părinților lor: unii copii au emigrat cu părinții săi, alții nici nu s-au născut în Republica Moldova (RM), din cauza emigrării adulților tineri în vârstă fertilă [16]. (Schema 2).

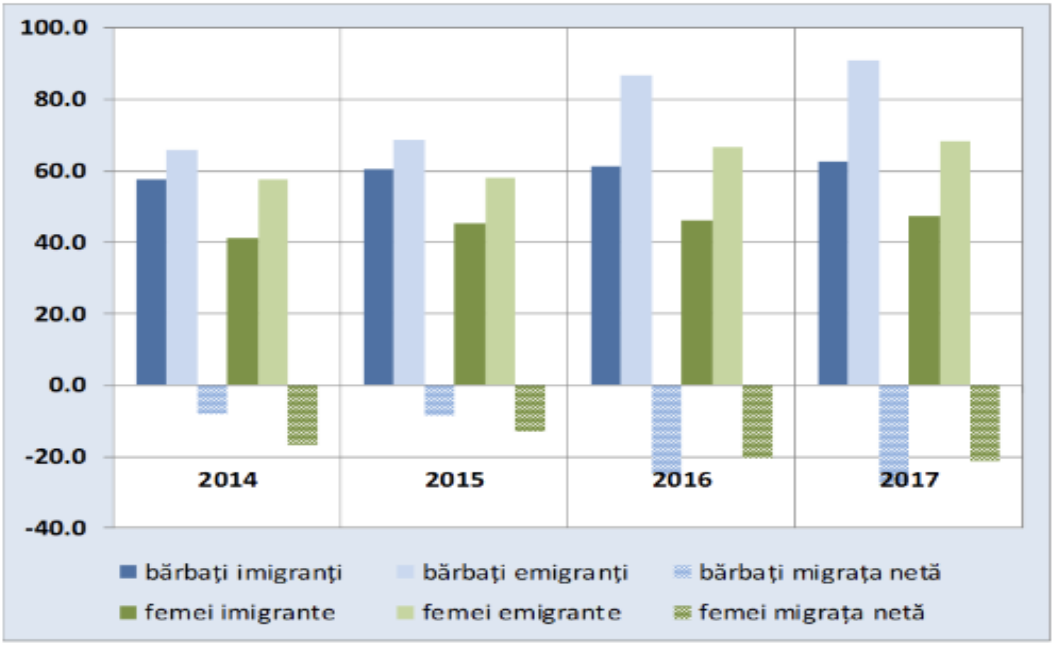
Schema 2. Populația cu reședință obișnuită la 01.01.2019.

În conformitate cu datele statistice pentru anul 2017, un număr semnificativ de migranți, și anume 100 mii de persoane au revenit în Republica Moldova, ceea ce arată cristalizarea conceptului, cunoscut

în doctrina sub denumire "migrație de revenire". Acest concept descrie revenirea migranților în țara lor de origine [14, p.43]. În 2017 (ultimul an pentru care datele pe migrație pot fi estimate în 2019), aproape 110 mii imigranți au (re)venit în Moldova și aproape 160 mii emigranți au părăsit țara, formând o migrație netă negativă de aproximativ 50 mii persoane în anul respectiv. Atât bărbații, cât și femeile, sunt implicați în procesul migrației, însă în ultimii 2 ani au fost înregistrați mai mulți bărbați decât femei [16]. (Schema 3).

Schema 3. Migrația internațională pe sexe, 2014-2017.

În prezent, stimularea migrației de revenire reprezintă un punct strategic al politicii migraţioniste promovate de către țările care se confruntă cu valuri enorme de plecări peste hotare ale forței de muncă. Ca regulă generală, migranții reîntorși, considerați că și-au atins succesul financiar în străinătate, sunt priviți favorabil și pot dobândi chiar statutul de model. Pe de altă parte, cei care revin acasă din cauza unor încercări eșuate de obținere a unui loc de muncă sau de ședere în străinătate pot avea senzația că și-au dezamăgit familia și prietenii. Percepțiile sunt nuanțate în continuare, în funcție de faptul dacă întoarcerea a fost voluntară sau involuntară [14, p.43].

În altă ordine de idei, considerăm oportun să menționăm impactul revenirii migranților asupra dezvoltării agriculturii Republicii Moldova. Guvernul favorizează implicarea migranților reveniți în activitatea ecomonică, în special în sectorul agricol prin elaborarea unui sistem complex de granturi, acordate migranților.

În conformitate cu Programul național de stimulare a revenirilor și facilitare a (re)integrării cetățenilor Republicii Moldova implicați în procesul de migrație pentru anii 2022 – 2026 „suma granturilor aprobată spre finanțare este de 45,37 mln. lei (în agricultură - 103 afaceri – 25,03 mln. lei, în domeniul industrial 27 afaceri - 20,02 mln. lei, în domeniul prestări servicii 57 afaceri – 13,23 mln. lei), care va contribui la atragerea în economie a 115,54 mln. lei investiții (57,67 mln. lei în agricultură, 20,02 mln. lei în industrie prelucrătoare, 37,85 mln. lei în domeniul prestări servicii)" [20]. Din datele expuse în Programul național desprindem că agricultura este cel mai finanțat domeniu, pentru dezvoltarea cărui urmează să fie alocate 45,37 mln. lei. Prin urmare, migranții sunt favorizați să efectueze investiții în agricultura, în cadrul granturilor fiind alocate mijloacele financiare suplimentare pentru susținerea afacerilor pornite de către această categorie de persoane. Guvernul Republicii Moldova susține migranții reveniți prin elaborarea diverselor programe de dezvoltare a diferitor domenii din sectorul agricol, industrial și cel al prestării serviciilor.

În această ordine de idei, Guvernul RM, în Programul național de stimulare a revenirilor și facilitare a (re)integrării cetăţenilor Republicii Moldova, atrage o atenție sporită la dezvoltarea rurală a țării, examinând avantajele și obstacole, cu care se confruntă migranți la deschiderea afacerii în zone rurale. În conformitate cu Programul respectiv: "La dezvoltarea locală migranţii contribuie și prin dezvoltarea mediului de afaceri, circa unul din cinci migranţi reveniţi fie ca deţine o afacere, fie că intenţionează să deschidă una în viitorul apropiat. Cei care nu doresc să deschidă o afacere au indicat următoarele motive majore: faptul că nu au suficienţi bani, nivelului înalt de corupţie, dificultăţile legislative/birocraţia. Printre respondenţi a fost vociferat şi eşecul în afaceri, care i-a determinat să plece la muncă peste hotare, dar şi nemulţumirea de condiţiile care le oferă statul RM pentru dezvoltarea antreprenoriatului şi protejarea investiţiilor cetăţenilor. Domeniile de activitate a celor care au avut afaceri sunt diferite: agricultură, comerţ, servicii de agrement, transport, industria de prelucrare şi producere" [20].

Observăm că migranți, în mare parte, sunt tentați să deschidă o afacere, în special în mediul rural, deoarece marea majoritate a lor revin în localitate de baștină, în care pot să se integreze cu succes. Statului în acest caz îi revine funcție de sprijin financiar și consultativ a cetățenilor reveniți în țară, pentru a crea un mediu favorabil pentru investiții și reintegrarea lor în comunitate. În acest context, migranții formează acea categorie de persoane, care au mijloace financiare pentru a porni o afacere și sunt dispuși să investească în afacere deschisă în Republica Moldova. Acordarea granturilor pentru migranți este mai avantajoasă, decât atragerea investițiilor din străinătate sau acordarea cetățeniei pentru investiții, deoarece capitalul investit aparține cetățenilor țării, acesta este obținut în mod legal, iar investitorii nu se confruntă cu bariere lingvistice, culturale sau religioase.

Guvernul RM, în cadrul programului elaborat, a analizat principalele măsuri socio-economice care ar facilita revenirea şi reintegrarea migranților, printre care: „atragerea investiţiilor străine, implementarea eficientă a unor noi proiecte de dezvoltare economică care să ţină cont de necesităţile specifice ale migranţilor reveniţi, crearea locurilor de muncă pentru cei reveniţi, susţinerea micilor antreprenori prin consiliere şi acces la finanţe, promovarea oportunităţilor în agricultură la nivel local şi protejarea pieţei locale de desfacere a produselor agro-alimentare, crearea oportunităţilor de reintegrare profesională acasă, diminuarea economiei tenebre, dezvoltarea infrastructurii locale şi de natură socială, modernizarea sau crearea reţelelor de apă şi canalizare, încheierea de acorduri bilaterale cu statele de destinaţie pentru portabilitatea pensiilor şi ale altor beneficii sociale etc. Cele mai importante domenii economice cu potenţial pentru cei reveniţi sunt: agricultura, industria alimentară, turismul şi industria hotelieră" [20]. Agricultură rămâne unul dintre principalele domenii, care urmează să fie dezvoltate prin acordarea granturilor și proiectelor migranților. Remarcăm că statul a elaborat un set de măsuri, care urmează a fi implementat pentru a favoriza revenirea și deschiderea afacerii de către migranți. În perioada 2022-2026 aceste măsuri urmează a fi implementate, pentru a favoriza revenirea migranților și investirea capitalului lor în domeniile prioritare.

Obiectivele punctate în Programul național de stimulare a revenirilor și facilitare a (re)integrării cetăţenilor Republicii Moldova [20] se regăsesc și în Noul Regulament de subvenționare a agriculturii. Principalele modificări introduse rezidă în îmbunătățirea accesului producătorilor agricoli micro și mici, tinerilor fermieri, femeilor fermiere și migranților reveniți la obținerea subvențiilor. Noul Program al subvențiilor de stat încurajează investițiile și sprijină agricultorii în ansamblu [17]. Observăm că migranții reveniți sunt incluși în categorii de persoane, care se bucură de un suport financiar suplimentar din parte statului în inițierea sau dezvoltarea unei afaceri în domeniul agriculturii.

Analizând alte programe pe baza de granturi finanțate de către Guvern, menționăm Programul PARE 1+1, pus în aplicare de către Guvern în anul 2010, ce are ca obiectiv redirecționarea potențialului uman și financiar al migranţilor moldoveni în dezvoltarea durabilă a ţării, prin încurajarea creării și dezvoltării întreprinderilor mici și mijlocii de către muncitorii migranți și beneficiarii de remitențe. Acest program funcționează în baza regulii 1+1, astfel încât la fiecare leu investit din remitențe va fi adăugat un leu grant din cadrul programului, dar nu mai mult de 200 mii de lei, de asemenea în cadrul

programului sunt organizate cursuri de instruire antreprenorială, inclusiv elaborarea business planurilor, asistarea gratuită a antreprenorilor la inițierea afacerii și post-creare a afacerilor. De exemplu, în anul 2015 a fost aprobată finanțarea a 98 de proiecte în sumă totală de 19 milioane lei, 53 dintre solicitări au venit de la migranții reveniți, iar 45 au fost create de către rudele acestora. Din numărul total de întreprinderi 62% activează în sectorul agricol, 10% în industria prelucrătoare, iar în sectorul serviciilor – 28%. Astfel, în perioada 2010-2015, 614 moldoveni au primit finanțare nerambursabilă pentru dezvoltarea afacerilor proprii, în valoare de circa 133 de milioane de lei. În același timp, investițiile efectuate de beneficiarii programului au depășit 350 de milioane de lei, astfel încât la fiecare leu investit de stat în economie au fost atrași 2,6 lei din remitențe [4, p.81-83]. Autoritățile moldovene au prelungit până în 2024 programul guvernamental PARE 1+1 [7], care pe parcurs de 12 ani de desfășurare și-a arătat eficiența, migranții și rudele acestora fiind motivați să investească bani în economia țării, în general, și în agricultura, în particular.

Programul de subvenții în avans, care funcționează din 2018 încurajează și imigranții reveniți în țară să participe cu proiecte de afaceri în domeniul agrar [7]. În acest context, menționăm Hotărârea de Guvern Nr. 507 din 30-05-2018 pentru aprobarea Regulamentului privind condițiile și procedura de acordare a subvențiilor în avans pentru proiectele start-up din Fondul național de dezvoltare a agriculturii și mediului rural [13], care reglementează submăsurile de sprijin, precum și condițiile, ordinea și procedura de acordare a subvențiilor în avans în vederea lansării și dezvoltării proiectelor start-up realizate de tineri fermieri, femei fermieri și migranți reveniți [13]. Subliniem că grupul țintă, care urmează să primească finanțare în cadrul acestui program sunt tineri, femei și migranți reveniți în țară. Scopul acestui program este formulat de către Guvern astfel: „Alocarea subvenției în avans în temeiul prezentului Regulament urmărește încurajarea creării întreprinderilor mici de către tineri fermieri, femei fermieri și migranți reveniți, îmbunătățirea performanțelor economice ale acestora, crearea locurilor de muncă noi, creșterea investițiilor în tehnologii inovative” [13]. Prin urmare, statul urmărește susținerea financiară a migranților reveniți, în special prin acordarea subvențiilor în avans.

În prezent, este lansat apelul VIII de depunere a cererilor de solicitare a subvenției în avans pentru perioada 1 iunie 2022 - 2 august 2022 [18]. Printre grupurile țintă, care pot participa în acest proiect de acordare a investițiilor în avans se numără: tinerii fermieri, femeile fermieri și migrantii reveniți care au inițiat afaceri în domeniul agriculturii. Submăsurile de sprijin, care urmează să fie acordate beneficiarilor programului, includ:

1) Stimularea investițiilor pentru utilarea și renovarea tehnologică a fermelor zootehnice;

2) Stimularea procurării animalelor de prăsilă și menținerii fondului genetic al acestora;

3) Stimularea investițiilor pentru producerea legumelor, a fructelor, a plantelor aromatice, condimentare si medicinalele pe teren protejat (sere, solarii, tuneluri);

4) Stimularea investițiilor pentru dezvoltarea infrastructurii postrecoltare și procesare;

5) Stimularea investițiilor pentru înființarea, modernizarea și defrișarea plantațiilor multianuale, inclusiv a plantațiilor viticole și a plantațiilor pomicole [18].

Prin urmare, domeniile prioritare pentru finanțare includ: domeniul zootehnic, vitivinicol și grădinărit. Producția respectivă este competitivă pe piața externă, ceea ce determină finanțarea de către Guvern a granturilor pentru dezvoltarea acestora.

Un alt proiect de finanțare a afacerii migranților reveniți este Programul-pilot „Start-up pentru Tineri și Migranți” finanțat de către Primăria mun.Chișinău, care are ca scop stimularea antreprenoriatului în rândurile tinerilor și migranților din municipiu prin facilitarea lansării și dezvoltării afacerilor sustenabile și susținerea creării locurilor de muncă. Prin intermediul acestui program tinerii, migranții și tinerii refugiați (din Ucraina), care vor dori să creeze afaceri mixte pe teritoriul mun. Chișinău, vor putea beneficia de suport financiar sub formă de finanțare nerambursabilă. Astfel, grantul va putea fi acordat pentru două componente:

1) *suport financiar la lansarea afacerii*, unde suma grantului va fi de maximum 70% din valoarea proiectului investițional și nu va depăși 200 mii lei, iar contribuția beneficiarului va constitui 30% din valoarea proiectului;

2) *suport financiar pentru acoperirea dobânzii la credite investiționale* – constituie un sprijin acordat IMM-lor, unde fondatori și administratori sunt beneficiari eligibili ai Programului (tineri sau migranți), care au obținut credite investiționale în anul precedent depunerii cererii şi în anul curent de la băncile comerciale și instituții financiare nebancare înregistrate pe teritoriul RM.

Suma maximă compensată este de 100 mii lei, iar câștigătorii selectați vor dispune de surse financiare necesare pentru co-finanțarea în mărime de cel puțin 30% din costul proiectului investițional. Conform programului, grantul va putea fi acordat:

a) tinerilor – viitori antreprenori cu vârsta între 18-40 ani, care au viza de reședință în mun. Chișinău și doresc să deschidă o afacere sau dețin o întreprindere înregistrată în mun.Chișinău de cel mult 12 luni;

b) lucrătorilor migranți care au fost/sunt plecați peste hotare, pentru desfășurarea activității de muncă sau sunt beneficiarii de remitențe (soț/soție sau rudă de gradul întâi) cu vârsta de până la 40 ani, cu reședință permanentă în mun. Chișinău și care deține o întreprindere înregistrată în municipiu;

c) tinerilor investitori cu vârsta între 18-40 ani, care dețin viza de reședință în mun. Chișinău, au o afacere și au efectuat investiții din resurse creditare în ultimele 24 luni;

d) refugiaților, care au creat un parteneriat cu un tânăr rezident cu viza de reședință în mun. Chișinău, ambii fiind cu vârsta între 18-40 ani și care intenționează să deschidă o afacere sau dețin o întreprindere înregistrată în mun. Chișinău de cel mult 12 luni.

Printre domeniile, care urmează să fie finanțate se numără activități de producere sau prestări servicii; activități inovatoare/proiecte de transfer tehnologic și de know-how; industria tehnologiei informației și comunicațiilor, electromecanică; industria agroalimentară și HoReCa; industria ușoară; industria creativă; turism; sănătate și frumusețe; activități profesionale, științifice sau tehnice; eficiență energetică; agricultură etc. [22]. Acest proiect este destinat inclusiv migranților reveniți și rudelor acestora, care investesc capitalul în dezvoltarea afacerii. Agricultura și industria alimentară sunt unele din domenii prioritare, în cadrul cărora urmează să fie făcute investiții de către Primăria mun. Chișinău.

Concluzii

După proclamarea independenței, Republica Moldova s-a confruntat cu valuri masive de emigrație, care au afectat negativ dezvoltarea economică, socială și culturală a țării. Cu timpul, s-a cristalizat fenomenul migrației de revenire, care descrie situația migranților, ce intenționează să revină în țara lor de origine. În prezent, migranții reprezintă o categorie de persoane, care este pe larg susținută prin granturi acordate de către Guvernul RM și autoritățile publice centrale. Prin aceste programe statul susține investirea finanțelor câștigate de către migranți în economia țării. Implementarea largă a programelor de finanțare determină deschiderea afacerilor de către migranți, în special în domeniul agriculturii și integrarea lor în mediul social. Prin urmare, migrația de revenire influențează pozitiv dezvoltarea agriculturii și a localităților rurale din Republica Moldova, fiind dezvoltate domenii-cheie printre care menționăm: domeniul zootehnic, vitivinicol, eficiență energetică și industria alimentară. Guvernul Republicii Moldova urmează să continue elaborarea proiectelor, în cadrul cărora migranții reveniți pot accesa fonduri pentru inițierea și dezvoltarea afacerii, în general, și businessului în domeniului agriculturii, în particular.

Bibliografie

1. Activitatea agricolă în anul 2021. Comunicat de presă din 31.01.2022. Biroul Național de Statistică. https://statistica.gov.md/ro/activitatea-agricola-in-anul-2021-9515_3528.html
2. BASSIANI, A.; DUVAL R. Employment Patterns in OECD Countries: Reassessing the Role of Policies and Institutions. În: *OECD Social, Employment and Migration Working Papers*. DELSA/ELSA/WD/SEM(2006)4, p.43. https://www.oecd.org/social/soc/36888714.pdf

3. *Biroul Național de Statistică prezintă numărul revizuit al populației Republicii Moldova și datele despre migrația internațională*. Comunicat de presă din 11.07.2019. https://statistica.gov.md/ro/biroul-national-de-statistica-prezinta-numarul-revizuit-al-populatiei-republicii-12_1077.html
4. BRANAȘCO, N.; FILIP, N. Migrația de revenire – obiectiv al politicii migraționiste a Republicii Moldova. In: *Asigurarea viabilităţii economico-manageriale pentru dezvoltarea durabilă a economiei regionale în condiţiile integrării în UE*. 15-16 septembrie 2017, Bălți. Balti, Republic of Moldova: Universitatea de Stat „Alecu Russo‖ din Bălţi, 2017, pp. 81-83. ISBN 978-9975-50-215-3.
5. CASIADI, O.; PORCESCU, S. Migraţia forţei de muncă-fenomen internaţional. În: *Administrarea Publică*. 2005, nr. 1(45), pp. 69-78. ISSN 1813-8489. https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Migratia%20fortei%20de%20munca_fenomen%20international.pdf
6. CĂLIN, R.; UMBREŞ, G.-R. *Efectele emigraţiei asupra tinerilor*. Iaşi, Editura Lumen, 2006, p.161.
7. *Cine și cum poate primi subvenții guvernamentale pentru proiecte agricole*? Comunicat din 13.01.2022.https://moldova.europalibera.org/a/cine-%C8%99i-cum-poate-primi-subven%C8%9Bii-guvernamentale-pentru-proiecte-agricole-/31652977.html
8. Definiţie emigrare. https://www.dex.ro/emigrare
9. Definiţie imigrare. https://www.dex.ro/imigrare
10. Definiţie migraţie. https://www.dex.ro/migra%C8%9Bie
11. GHENCEA B., GUDUMAC, I. *Labor Migration and Remittances in the Republic of Moldova. Marketing and Research Department*. Moldova Microfinance Alliance, Chisinau: MMA, 2004, p.132
12. GRIBINCEA, T. Migratia din Republica Moldova, cauzata de factori economici ca un mecanism de reducere a saraciei. În: *Preocupări contemporane ale științelor socio-umane*. 2016, pp. 514-522.
13. Hotărâre de Guvern al RM Nr. 507 din 30-05-2018 pentru aprobarea Regulamentului privind condițiile și procedura de acordare a subvențiilor în avans pentru proiectele start-up din Fondul național de dezvoltare a agriculturii și mediului rural pct. 2. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=131224&lang=ro#
14. MARTIN, P. L.; TAYLOR, J. E.. *The anatomy of a migration hump. Development strategy*. In: Development strategy employment and migration: insights from models ; 43-62 ; 1996. ISBN: 9264148000. https://www.tib.eu/en/search/id/BLCP:CN013903627/The-Anatomy-of-a-Migration-Hump/
15. *Migraţia Forţei de Muncă și Securitatea Socială: Foaie De Parcurs. Moldova – UE*. https://eap-csf.eu/wp-content/uploads/Roadmap_MD_ROM.pdf
16. Notă informativă Cu privire la numărul revizuit al populației Republicii Moldova inclusiv datele despre migrația internațională 2014-2019. https://statistica.gov.md/public/files/evenimente/2019/Recalculul_populatiei/Nota_informativa_privind_nr_revizuit_al_pop.doc
17. Noul Regulament de subvenționare a agriculturii și suferințele fermierilor moldoveni. https://moldova.europalibera.org/a/noul-regulament-de-subven%C8%9Bionare-a-agriculturii-%C8%99i-suferin%C8%9Bele-fermierilor-moldoveni/31785432.html
18. Ordinul Ministerului Agriculturii, și Industriei Alimentare al RM nr. 95 din 30 mai 2022 cu privire la lansarea apelului VIII de depunere a cererilor, mun. Chisinau. http://aipa.gov.md/sites/default/files/subventii-startup/Ordin%20MAIA%20nr.%2095%20din%2030%20mai%202022%20cu%20privire%20la%20lansarea%20apelului%20VIII%20de%20depunere%20a%20cererilor.pdf
19. Producţia globală agricolă în anul 2014. În: *Analitica și statistica*. Monitorul fiscal. https://monitorul.fisc.md/analysis_and_statistics/producia_globala_agricola_in_anul_2014.html/

20. Program national de stimulare a revenirilor si facilitare a (re)integrării cetăţenilor Republicii Moldova implicaţi în procesul de migraţie pentru anii 2022 – 2026. https://cancelaria.gov.md/sites/default/files/document/attachments/250.pdf
21. Programul internaţional cu privire la migraţie (migrant). https://www.ilo.org/global/lang--en/index.htm
22. Programul-pilot „Start-up pentru Tineri și Migranți”. https://monitorul.fisc.md/editorial/programul-pilot-start-up-pentru-tineri-si-migranti.html
23. *Remitenţe*. Definiție și concept. https://ro.economy-pedia.com/11031181-types-of-remittances
24. RUSU, R. Tendinţe migraţioniste în Republica Moldova. In: *Teoria şi practica administrării publice*. 22 mai 2015, Chișinău. Chisinau, Moldova: „Garamont” S.R.L., 2015, pp. 141-144. ISBN 978-9975-3019-3-0. https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/141-144_10.pdf
25. STEPTOVA, E. *Labor Migration in Europe: Special Focus on the Republic of Moldova*. Chisinau: IPP, 2003, p.88.
26. STRATAN, A.; SAVELIEVA, G.; COTELNIC, V. Impactul migraţiei forţei de muncă asupra Republicii Moldova: aspecte demografice şi economice. În: *AKADEMOS*. 2012, nr. 2(25), pp. 82-90. ISSN 1857-0461.
27. STRATULAT, A. Impactul crizei economice asupra procesului de migraţie în Republica Moldova. In: *Probleme de prevenire şi combatere a criminalităţii de către organele afacerilor interne în perioada recesiunii economice*. 15 octombrie 2009, Chişinău. Chişinău: Academia „Ştefan cel Mare”, 2009, pp. 202-207. ISBN 978-9975-935-42-5.
28. ŢÂU, N. Migraţie, creştere, angajare şi reducerea sărăciei în Republica Moldova. În: *Analele Universităţii Libere Internaţionale din Moldova (Seria Economie).* 2009, nr. 8, pp. 75-79. ISSN 1857-1468.
29. РЫБАКОВСКИЙ, Л. Л. К уточнению понятия "миграция населения" / Л. Л. Рыбаковский. În: *Социологические исследования*. 2016, № 12(392), pp. 78-83. EDN XGVSID.
30. ЮДИНА, Т. Н. *Миграция. Словарь основных терминов.* Т.Н. Юдина. Москва: РГСУ, Академический Проект, 2013. 480 с., p. 230.